

УДК 336.716:339.732

Олейнюк Р.Є.*

ЯК БОРОТИСЬ ІЗ ФІНАНСОВОЮ КРИЗОЮ? (З ДОСВІДУ ПОЛЬЩІ)

У цій статті розглядаються проблеми пов'язані із використанням державними організаціями Польщі інструментів адміністративного, економічного і організаційного впливу на фінансово-кредитні і господарські структури в період глобальної економічної кризи. Автором піднято спробу проведення поглибленого аналізу позитивних і негативних факторів і коштів пов'язаних із діями польських державних структур і здатності польської економіки витримати негативні впливи загальносвітової економічної кризи а також можливості використання даного досвіду в Україні.

In the real article problems are examined related to the use state organizations of Poland of instruments of administrative, economic and organizational influence on credit and economic structures in the period of global economic crisis. Heaved up an author the attempt of realization of deep analysis of positive and negative factors and money of the state structures and ability of the Polish economy to survive negative influences of world economic crisis and also possibility of the use of this experience in Ukraine related to the actions of Polish.

Наслідки банкрутства американського інвестиційного банку Lehman Brothers економісти цілого світу називають найбільшою глобальною фінансовою кризою після Другої світової війни. Ця криза зачепила практично всі країни Європи і звичайно Україну. Проте в цій статті хочемо провести аналіз, як ця криза проявила себе в Польщі і головне показати які дії були виконані зі сторони урядових структур і Національного банку Польщі для пом'якшення впливу цієї кризи на польську економіку.

Коли проаналізувати вплив кризи на фінансові ринки членів Європейського союзу, то можна із подивом побачити, що саме Польща пережила ці проблеми практично безболісно. Чи було це випадковістю, чи певною унікальністю польського фінансового ринку, чи вдалим втручанням державних інституцій – це і є метою даного дослідження.

Для розуміння піднятої проблеми було вивчено діяльність під час кризи таких інституцій як Національного банку Польщі (НБП), Міністерства фінансів і Комісії фінансового нагляду. Саме ці три структури і були основними авторами антикризових заходів, які застосовували в Польщі.

Функції національних чи центральних банків і міністерств фінансів в країнах ЄС є досить зрозумілими і традиційними, а щодо Комісії фінансового нагляду (КФН), потрібно надати певну інформацію. Створенню цього органу в Польщі передували значні дискусії і суперечки. На сьогоднішній день КФН контролює діяльність всіх фінансово-кредитних організацій і комерційних банків в тому числі. Утворилась ця структура на основі Комі-

* кандидат економічних наук, в.о. доцента кафедри фінансів суб'єктів господарювання Львівської державної фінансової академії

сії банківського нагляду, яка функціонувала при Національному банку Польщі. І хоча керівники НБП були проти вилучення у них функцій нагляду за банками, все таки це відбулося. В Україні це питання теж давно дискутується, але поки що в нашій країні нагляд за банками здійснює НБУ, а КФН контролює решту фінансово-кредитних установ (страхові компанії інвестиційні і ін.). Проблеми об'єднання фінансового нагляду в Україні і організаційні засади формування єдиних загальнодержавних наглядових структур для всіх фінансово-кредитних інституцій як Державної комісії фінансового нагляду вже були висловлені автором у дисертаційній роботі в 2008 році і офіційно передані в НБУ і Комітет з питань фінансової і банківської діяльності Верховної Ради України.

Вирішення питання об'єднання нагляду за всіма фінансово-кредитними установами в Польщі, як показав аналіз, відіграло під час кризи дуже позитивну роль. Безумовно автоматична передача функцій від одного органу до іншого великої користі не приносить.

Належну співпрацю між цими державними структурами допомогло налагодити створення Комітету Фінансової Стабільності [1]. Цей комітет спростив обмін інформацією, що в кризовий період мало велике значення для прийняття рішень. Кожна криза проходить по-своєму, але є багато стабільних і незмінних її виявів. Одним із них є спільна політика використання фінансових антикризових інструментів. Саме таку роль взяв на себе в Польщі вище згаданий Комітет.

Стабільність польського фінансового ринку, яка підтвердилася в процесі кризового періоду не можна пов'язувати лише швидкими і вдалимими діями Комітету чи інших державних структур. Це в першу чергу є результатом багаторічної і в певній мірі консервативної наглядової політики, згідно вимог якої формувались кількісні і якісні показники капіталів фінансових установ. Саме збалансування ринкових стосунків і прагнення до підвищення рентабельності із стандартами безпечного функціонування фінансових установ допомогло забезпечити польським банкам, страховим установам і іншим учасникам фінансового ринку стабільну роботу під час економічної кризи.

Багато держав Євросоюзу були вимушені використати для порятунку своїх фінансових установ публічні фінанси. Це видно на таблиці №1 із звіту Європейської комісії [2].

Таблиця 1.

Інтервенції з державного сектору в банківський сектор в % від ВВП станом 01.07. 2009р.

Країни	Відсоток
Австрія	5
Бельгія	5.3
Данія	6.1
Франція	1.2
Німеччина	4.4
Греція	2
Угорщина	1.1
Ірландія	6.6
Італія	1.3
Латвія	1.4
Люксембург	6.9
Нідерланди	6.4
Португалія	2.4
Швеція	1.6
Великобританія	3.5
Разом ЄС	2.6

В Україні уряд і НБУ теж залучали кошти державного бюджету для підтримання ліквідності фінансових установ (комерційні банки «Надра», «Родовід» і інші), а в Польщі для боротьби із кризою кошти із державного бюджету не залучалися.

Після банкрутства банку Lehman Brothers практично завмер міжбанківський ринок (interbank market seizure). Відповідно втрата довір'я між банківськими установами призупинила операції і на банківському ринку в Польщі. Особливо на це мала вплив інформація про можливі проблеми в банках-дочках іноземних банків а станом на кінець 2008 року частка банків з іноземним капіталом в активах польського банківського сектору складала біля 70% [3]. Брак ресурсів із міжбанку примусив фінансові установи пропонувати все більші ставки на залучені кошти, і між банками виникла так звана «де-

позитна війна». В цей період піднялись ціни на надійні у фінансовому розумінні активи (швейцарські франки, японські єни, дорогоцінні метали) і впали на акції підприємств. Негативні тенденції для розвитку національної економіки в першу чергу проявились в ускладненні доступу до кредитних ресурсів, які виникли через суворіші оцінки кредитоспроможності клієнтів, вищі відсотки, вищі вимоги до забезпечень.

Більшість іноземних банків, підрозділи яких (філії і «дочки») функціонували на польському ринку централізували прийняття кредитних рішень, цим самим значно обмежили доступ польських фірм до кредитних ресурсів [4].

У зв'язку із падінням попиту на ринках почало зростати безробіття, що приводило до погіршення сплати виданих населенню кредитів. Зростав ризик неповернень кредитів, виданих у валютах, за рахунок росту курсу злотого до іноземних валют.

Вплив на діяльність польської банківської кризи відбувався по певних напрямках. Безпосередньо важливу роль відігравали кредитні пов'язання, канали отримання фінансової підтримки і пов'язання із безпосереднім власником фінансової установи.

Вплив кредитних зобов'язань був незначний. Щодо фінансових каналів, то вони були по-перше обмежені, а по-друге стали значно дорожчими. Проте побоювання польської влади про можливі проблеми із банками «іноземцями» не справдились. Навпаки, материнські банки значно підтримали свої підрозділи в Польщі в третьому і четвертому кварталах 2008 року і надали їм значні суми. В III кв. -11 млрд. злотих, а в IV- 21 млрд. злотих. Одночасно в періоді від червня 2008 р. до червня 2009 р. польські банки зменшили на 14 млрд. злотих свій депозитний портфель в закордонних банках [5].

Ці факти перекреслюють пануючу в деяких наукових і фінансових колах Польщі і України тезу, що іноземний банківський капітал принесе проблеми і в кризових ситуаціях втече із національного ринку. Про позитивний характер іноземних інвестицій в національні банківські системи Польщі і України автор вже описував у ряді праць і в дисертаційному дослідженні [6; 7].

Відчутним був вплив через власників фінансових установ. В банківській сфері він був особливо видимий в управлінні ризиками і найбільше в загостренні кредитних ризиків.

У світлі цих подій урядові структури намагалися забезпечити стабільність фінансової системи Польщі і як саме вони це здійснювали покажемо нижче.

В першу чергу слід провести диференціацію дій кожної із державних установ, які відіграли головну роль в реалізації антикризових завдань.

Комісія Банківського Нагляду слідкувала за ліквідністю банківської системи і впроваджувала заходи, які стримували відплив коштів від іноземних філій і «банків – дочок» до материнських структур закордон, використовуючи обмеження на зменшення капіталів, лімітувала концентрацію кредитних портфелів, концентрацію депозитів страхових компаній, встановлювала зменшені ліміти на субординовані позики, створила механізм врахування облігацій у капітали банків.

Національний Банк Польщі використовував стандартні інструменти, такі як операції «РЕПО», валютні операції СВОП, надання ломбардних кредитів, достроковий викуп власних облігацій, зменшення рівня обов'язкових резервів.

Міністерство фінансів підвищило рівень гарантій банківських депозитів, розширило застосування державних гарантій, створило механізм рекапіталізації і підтримки проблемних фінансових інституцій.

Розглянемо більш детально використання даних інструментів.

Для заспокоєння громадян і попередження втрати довіри до банківських установ в жовтні 2008 року уряд Польщі прийняв Закон про підвищення верхньої межі Фонду га-

рантування депозитних вкладів фізичних осіб із 22500 євро до 50000 євро [8]. 19 жовтня 2010 року польський уряд підготував нові зміни до Закону, в яких передбачається збільшення суми гарантії для депозитів до 100000 євро [9].

Для інформації - станом на 01.11.2010 року верхня межа гарантування депозитів фізичних осіб в Україні складає 150000 грн.

Значну роль відіграло впровадження Комісією Фінансового Нагляду нових нормативів щодо підтримання ліквідності банків, яка визначала, що кожен банк мусить бути приготованим до нормального функціонування 30 днів без зовнішніх запозичень [10].

Слід сказати, що таку 30 денну норму запропонував пізніше в своїх рекомендаціях і Базельський Комітет банківського нагляду. В жовтні 2008 року КФН ввела обов'язкову для банків щоденну звітність про трансакції в середині фінансових груп а з 2009 року змінила ліміти концентрації активів і тим самим жорстко почала контролювати заборгованість польських банків із іноземним капіталом в своїх материнських структурах [10].

Вагомий регулятивний вплив і зменшення ризиків на фінансовому ринку було здійснено КФН у зв'язку із встановленням страховим фірмам меж концентрації своїх депозитних ресурсів в комерційних банках.

На протязі 2008 і 2009 років керівництво КФН провело багато безпосередніх зустрічей із наглядовими органами і акціонерами комерційних банків і страхових компаній з метою вирішення збільшення капіталів цих фінансових структур як шляхом прямих внесків, так і за рахунок отриманих прибутків. Ці дії Комісії принесли добрі результати і в 2009 році власні капітали банків зросли на 11,2 млрд. злотих (87,5% від минулорічного прибутку). Для порівняння в 2008 році ріст склав 60,6%, а в 2007р. лише 44,2% [11].

Національний банк проголосив ряд своїх антикризових заходів і в першу чергу це надання позик банкам за допомогою операцій «репо» (repurchase agreement), інакше кажучи випуск цінних паперів із їх наступними викупом, а також зменшення рівня обов'язкових резервів. Рішеннями НБП були полегшені умови отримання комерційними банками ломбардних кредитів, а січні 2009 року НБП достроково викупив власні облигації [12].

Уряд Польщі при складанні бюджету на 2009 рік збільшив до 40 млрд. злотих суми гарантій, які можна було надавати банкам для підтримання їхньої ліквідності і забезпечення повернення стабілізаційних кредитів, отриманих від Національного банку [13]. Крім цього, для підтримання ліквідності банківської системи в лютому 2010 р. було прийнято Закон, який надавав можливість комерційним банкам випускати облигації і зараховувати їх у капітал, а ризики погашення брало на себе Державне казначейство [14]. А ще раніше, в 2009 році такий Закон був прийнятий по відношенню до кооперативних банків, яких в Польщі налічується декілька сотень [15].

Польський уряд не залишив без опіки в час кризи і звичайних позичальників. Так в червні 2009 року було прийнято Закон про допомогу в сплаті кредиту особам, які втратили місце праці і мають сплачувати кредити за житло. Цей Закон передбачав безпроцентну фінансову допомогу безробітним для сплати кредиту в розмірі 12 місячних платежів з відсотками до суми 1200 злотих в місяць [16].

Всі вище перераховані дії Польського уряду, Національного Банку Польщі, Комісії Фінансового Нагляду сприяли реальному захисту національної економіки від впливу кризових процесів, вносили стабільність і спокій у функціонування фінансових і господарських структур і запевняли довіру до них населення. Досвід Польщі безумовно є можливим для використання в Україні, але для цього необхідно в першу чергу провести зміни в нашому законодавстві, а проведення змін потребують політичної і суспільної згоди.

Отже, як висновок слід сказати, що фінансова стабільність створюється єдиними зусиллями державних органів управління, господарських структур і населення на основі довіря одних до інших, на основі стабільного законодавства, правдивої і своєчасної інформації про ситуацію в економіці і професійному аналізу подій.

Як показав польський досвід не слід боятися централізації фінансового нагляду в державі, не слід боятися іноземного капіталу в банківській системі, а потрібно лише правильно побудувати механізми організації контролю за діяльністю фінансово-кредитних установ і тоді економічні кризи, світові, чи локальні не принеситимуть Україні великих проблем.

Список літератури

1. Dziennik urzędowy nr.209, poz. 1317, 2008 r., Ustawa o Komitecie Stabilności finansowej.
2. Інтернет-ресурс :http://ec.europa.eu/competition/state_aid/legislation/review.pdf DG Competition's review of guarantee and recapitalisation schemes in the financial sector in the current Crisis
3. Рапорт Національного Банку Польщі «Polska wobec światowego kryzysu gospodarczego» вересень, 2009 р. ст. 25
4. S. Kawalec «Jak obronić naszą gospodarkę przed kryzysem», «Gazeta Wyborcza», 12.11.2008).
5. Рапорт Національного Банку Польщі «Polska wobec światowego kryzysu gospodarczego» вересень, 2009 р. ст. 26
6. Олейнюк Р. Іноземний капітал в банківських системах Польщі та України (порівняльний аналіз) / Р. Олейнюк, Г. Жуковська // Журнал європейської економіки. – 2003. – Вересень. – Т. 2, №3. - С. 363-384.
7. Олейнюк Р. Чи становлять загрозу для національної банківської системи філії іноземних банків на Україні? / Р.Олейнюк // Вісник Львівської державної фінансової академії. – Львів : ЛДФА, - 2006. - С. 160-166.
8. Dziennik urzędowy nr.209, poz. 1315, 2008 r., Ustawa od 23.10.2008 r. o wprowadzeniu zmian do ustawy o Bankowym Funduszu Gwarancyjnym
9. Інтернет – ресурс - Polska Agencja Prasowa, Rząd : Gwarancje dla depozytów bankowych wzrosną do 100 tys. Euro. <http://banki.wp.pl/kat,121354,title,Rząd->
10. Uchwały i zarządzenia KNF i KNB., Uchwała Nr 386/2008 Komisji Nadzoru Finansowego z dnia 17 grudnia 2008r. W sprawie ustalenia wiążących banki norm płynności.
11. Рапорт Національного Банку Польщі «Polska wobec światowego kryzysu gospodarczego» вересень, 2009 р. ст.30
12. Dziennik urzędowy NBP, Uchwała Zarządu NBP nr1/1/OK/2009, Warszawa, 09.01.2009r.
13. Ustawa budżetowa na 2009r. Dziennik urzędowy z 2009r.,nr.10, poz.58
14. Ustawa o dekapitalizacji niektórych instytucji finansowych. Dziennik urzędowy z 2010r., nr.40, poz. 226.
15. Ustawa z 01 lipca o zmianie ustawy o funkcjonowaniu banków spółdzielczych, ich zrzeszaniu się oraz bankach zrzeszających. Dziennik urzędowy z 2009r.,nr. 127, poz. 1050
16. Ustawa z 19 czerwca 2009 r. o pomocy w spłacie niektórych kredytów mieszkaniowych udzielonych osobom, które utraciły prace. Dziennik urzędowy z 2009r.,nr.115, poz .964
17. Олейнюк Р.Є «Пріоритетність банківської системи в євроінтеграційному процесі» (на прикладі Польщі), дисертація. Тернопіль - 2008р., Бібліотека Тернопільського Національного економічного університету.

18. Інтернетний ресурс Головного статистичного управління Польщі <http://www.stat.gov.pl>
19. Інтернетний ресурс Національного банку Польщі <http://www.nbp.gov.pl>
20. Інтернетний ресурс Державної Комісії Фінансового Нагляду Польщі <http://www.knf.gov.pl>